

## บทที่ ๕

### สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษาบทบาทและสิทธิของอุบาสิกาคนสำคัญในฐานะสตรีสมัยพุทธกาล (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมสำหรับอุบาสิกาคนสำคัญในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท และ(๓) เพื่อประยุกต์หลักธรรมสำหรับอุบาสิกาคนสำคัญมาใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษา วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยหลักฐานข้อมูลในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก สำหรับเนื้อหารายละเอียดเพิ่มเติมผู้วิจัยได้สืบค้นจาก คัมภีร์และเอกสารอื่นที่มีนักวิชาการได้เขียนไว้แล้วนำเสนอในรูปแบบของการเรียบเรียงเอกสารตามนัยและกรอบของการวิจัย

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ จากการศึกษามโนทัศน์และสิทธิของอุบาสิกาในฐานะสตรีสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า อุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเฉพาะที่เป็นเอตทัคคะจำนวน ๑๐ คนนั้น ทุกคนมีบทบาทและสิทธิพร้อมทั้งมีชาติกำเนิดที่ต่างกัน อุบาสิกาบางคนเกิดในตระกูลกษัตริย์ บางคนเกิดในตระกูลพราหมณ์และตระกูลอื่น ๆ ตามลำดับ ทุกคนมีศรัทธาในพระพุทธรศาสนาในกายเถรวาทแตกต่างกันบางคนนับถือศาสนาอื่นมาก่อนแล้วจึงเปลี่ยนมานับถือพระพุทธรศาสนาภายหลัง แต่ที่เหมือนกันคือทุกคนมีบุรพกรรมที่สั่งสมมาในอดีตชาติ เมื่อมาพบพระพุทธรศาสนาในชาติปัจจุบันจึงหันมานับถือพระพุทธรศาสนา สำคัญของผลการวิจัย ผู้วิจัยประมวลสรุปได้ดังนี้

๑. บทบาทและสิทธิที่ถือว่าเป็นการเผยแพร่ธรรมของอุบาสิกาก็คือ “การทำตนเป็นแบบอย่างชีวิตที่ดี” เป็นแบบอย่างชีวิตของอุบาสิกาที่รู้แจ้งและซาบซึ้งในพระรัตนตรัย แล้วดำรงชีวิตหรือดำเนินชีวิตไปอย่างมั่นคงจนคนใกล้ชิดได้รู้ได้เห็นแล้วอยากจะมีชีวิตแบบนั้นบ้าง เช่น นางวิสาขา มหาอุบาสิกา ที่มีความแน่วแน่มั่นคงในสิ่งที่ตนเองทำ จนทำให้บิดาของสามี หันมานับถือพระรัตนตรัย และนับถือนางเป็นมารดา จนได้สมญานามว่า มิคารมารดา หรือกรณีที่ผู้ชายทั้งหลายต้องการจะให้ภรรยาเป็นเหมือนนางวิสาขา และนางกุลธิดาชาวเมืองสาวัตถีอุปัฏฐากของพระอัครสาวก ถือได้ว่า

เป็นพุทธศาสนิกชนที่ประพฤติดี แม้เข้าไปสู่ตระกูลสามิผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิแล้ว ก็มีสิทธิได้เป็นภรรยา และสะใภ้ที่ดี ทั้งมิได้ละทิ้งการถวายทานและฟังธรรม ในที่สุดก็สามารถโน้มน้าวให้สามิ และคนในตระกูลได้มีโอกาสพบพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและฟังธรรมจนเกิดความศรัทธา เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ ดังนี้ เป็นต้น ดังนั้น การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีนั้นแหละ คือ การเผยแผ่พระธรรมรูปแบบหนึ่งของอุบาสิกาทิ้งหลาย

๒. ความสำคัญของอุบาสิกาบริษัทสรุปได้ว่าต้อง ประกอบด้วยองค์เหล่านี้คือ (๑) องค์ ศาสดาเป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้วชมานาน เป็นผู้ล่วงกาลผ่านวัยโดยลำดับ (๒) มีภิกษุสาวก ที่เป็นเถระ มีความรู้เชี่ยวชาญ ได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างดี แก่แล้วกล้า อาจหาญ บรรลุธรรมอันเกษม จากโยคะ สามารถแสดงธรรมให้เห็นผลจริงจาง คำราบปรึภาพ (ลัทธิที่ขัดแย้งหรือวาทะฝ่ายตรงข้าม) ที่เกิดขึ้นให้สำเร็จเรียบร้อยโดยถูกต้องตามหลักธรรม และมีภิกษุสาวกชั้นปุนกลาง (มัชฌิมภิกษุ) และ ชั้นนวกะ (ภิกษุชวใหม่) ที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน (๓) มีภิกษุณีสาวกชั้นเถรี ชั้นปุนกลางและ ชั้นนวกะ ที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน (๔) มีอุบาสกทั้งประเภทที่เป็นคฤหัสถ์หนุ่มสาวหนุ่มสาว ประพฤติพรหมจรรย์ (เช่นจิตตคฤหบดี) และประเภทครองเรือนสวैयाกามสุข (เช่นอนาถบิณฑิก เศรษฐี) ซึ่งมีความสามารถอย่างเดียวกัน (๕) มีอุบาสิกาทิ้งหลายที่เป็นสาวิกของศาสนานี้ ที่เป็น คฤหัสถ์หนุ่มสาวหนุ่มสาว ประพฤติพรหมจรรย์ก็มีอยู่ (เช่น นางนันทมาตาผู้เป็นอนาคามี) และประเภท ครองเรือนสวैयाกามสุขก็มีอยู่ (เช่นนางวิสาขามหาอุบาสิกา)

๓. ประเภทของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา สรุปเป็น ๒ ประเภทด้วยกันคือ (๑) อุบาสิกา ที่เป็นคฤหัสถ์หนุ่มสาวหนุ่มสาว ประพฤติพรหมจรรย์ หมายถึง อุบาสิกาที่เป็นคฤหัสถ์บรรลุนาคามี ปราศจากกามราคะ แต่มิได้บวชเป็นบรรพชิต ไม่มีสามี ไม่เกี่ยวข้องด้วยเมถุน เช่น นางนันทมาตาและ นางมาติกมาตา เป็นต้น (๒) อุบาสิกาที่เป็นคฤหัสถ์บริโศกคามคุณ หมายถึงอุบาสิกาที่มีได้บวชเป็น บรรพชิต ยังครองเรือนกับสามี ยังมีกามราคะ ยังเกี่ยวกับเมถุนและการงานทั้งหลาย อุบาสิกา ประเภทนี้นับตั้งแต่สตรีปุณณผู้ถึงพระรัตนตรัยมีศีล (เช่น พระนางมัลลิกา) อริยสาวิกาโสดาบัน (เช่น นางวิสาขา) และอริยสาวิกาสกทาคามี (เช่นนางสุมนาเทวี)

**๕.๑.๒ จากการศึกษาหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อุบาสิกาคณสำคัญที่ปรากฏ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า** หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดอุบาสิกาคณ สำคัญหรือหลักธรรมที่อุบาสิกาคณสำคัญได้รับฟังจากสาวิกาที่เป็นอุบาสิกาเช่นนางชุชุตตรา นั้นก็คือ หลักอนุบุพพิกาที่ประกอบด้วยหลักธรรมคือ ๑.ทานกถา การกล่าวถึงอานิสงส์ของการให้ทานใน ระดับต่างๆ ๒. สีลกถา การกล่าวถึงอานิสงส์ของการรักษาศีลในระดับต่างๆ ๓. สัคคกถา การ กล่าวถึงสวรรค์ภพภูมิที่สูงกว่ามนุษย์ที่เป็นดินแดนของผู้ล่วงลับไปได้บำเพ็ญบุญด้านการให้ทานและ รักษาศีล ๔. กามาทีนวกถา การกล่าวถึงโทษภัยของการแสวงหากามคุณและการเบียดเบียนผู้อื่น

เพื่อให้ได้มาซึ่งกามคุณ และ ๕ .เนกขัมมคุณกถา การกล่าวถึงคุณของการออกบวชหรือเสียสละความสะดวกสบายในโลกียะวิสัย เพื่อแสวงหาความหลุดพ้นจากวิภวภูตสังสาร และองค์ธรรมสำคัญอีกประการหนึ่งที่พระพุทธองค์แสดงแก่อุบาสิกาคณสำคัญคือ อริยสัจ ๔ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการที่ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ซึ่งถือเป็นแนวทางการดำเนินการชีวิตที่ประเสริฐ เหมาะกับหลักปฏิบัติของอุบาสิกาในสังคมไทยปัจจุบัน

**๕.๑.๓ แนวทางการประยุกต์หลักธรรมสำหรับอุบาสิกาคณสำคัญมาใช้ในสังคมปัจจุบัน** ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมที่อุบาสิกาแต่ละคนได้รับฟังนั้นมาจากต่างที่ ต่างกรรม ต่างวาระ และต่างบุคคลที่แสดงธรรมบางคนได้รับฟังจากพระพุทธเจ้าโดยตรง บางคนได้รับฟังจากพุทธสาวก บางคนได้รับฟังจากพุทธสาวิกา บางคนรับฟังเพียงครั้งเดียวก็สามารถบรรลุธรรม บางคนรับฟังซ้ำจึงบรรลุธรรม บางคนรับฟังซ้ำ แล้วซ้ำอีกจึงบรรลุธรรม ทั้งนี้เป็นไปตามอัธยาของแต่ละบุคคล อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับบุรพกรรมของแต่ละคนและความมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนาอีกด้วย หลักธรรมที่จะประยุกต์นั้นแบ่งได้เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสังคม ระดับครอบครัวเปรียบเสมือนระดับสามัญหรือระดับต้น ระดับนี้หลักธรรมที่ได้รับฟังจะเป็นธรรมที่แสดงเพื่อสร้างพื้นฐานก่อนที่จะได้ฟังธรรมในระดับสูงต่อไป ระดับชุมชนเป็นธรรมขั้นสูงกว่าระดับครอบครัว เน้นการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ส่วนระดับสังคมธรรมที่แสดงเน้นการสร้างความรัก ความสามัคคี ความสงบสุขที่จะเกิดขึ้นในสังคม โดยสรุปการบรรลุธรรมของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่เป็นเอตทัคคะ ส่วนใหญ่ได้รับฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ในหัวข้อ อนุบุพพิกา ว่าด้วยความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อได้รับฟังอนุบุพพิกาเพื่อปรับความพร้อมที่จะรับฟังธรรมที่สูงขึ้นไปอีกระดับหนึ่งแล้วพระพุทธองค์จะแสดงธรรมอริยสัจ ๔ อันเป็นความจริงที่ประเสริฐ

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะ

### ๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อจำกัดเรื่องเวลา จึงควรมีการศึกษาค้นคว้าในส่วนของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของอุบาสิกาที่มีชื่อเสียงในสังคมไทยปัจจุบัน ยกตัวอย่าง เช่น แม่ชีต้นสนีย์ แห่งสเถียรธรรมสถาน หรือคุณแม่ ดร.สิริ กรินชัย ที่มีชื่อเสียงในการแนะนำการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่บรรดาพุทธศาสนิกชนผู้สนใจใฝ่ธรรมะ เป็นต้น

### ๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาสภาพปัญหาความเป็นอยู่ของแม่ชีในสังคมไทยปัจจุบัน
๒. ควรศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมสำหรับการครองเรือนของสตรีในสังคมไทย
๓. ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของแม่ชีคัมภีร์ เสถียรสูตร แห่งเสถียรธรรมสถานและท่านอื่น ๆ ที่น่าสนใจ
๔. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมแรงจูงใจในการบวชชีของสตรีในสังคมไทย
๕. ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทในเผยแผ่พุทธศาสนาระหว่างอุบาสิกไทย และอุบาสิกต่างชาติ เป็นต้น